

بررسی مسیرهای توسعه و تطور نظری قابلیت‌های پویا

مبتنی بر تحلیل هم‌استنادی

سروش قاضی نوری^۱

سعید روشنی*^۲

مهدی گودرزی^۳

چکیده

هدف این پژوهش بررسی مدارک دگرگون ساز در حوزه نظری قابلیت‌های پویا است. قابلیت‌های پویا که یکی از نظریات اساسی در گستره مدیریت استراتژیک و مدیریت نوآوری است که به دنبال پاسخ به این سؤال اساسی است که چرا برخی از بنگاه‌ها در شرایط رقابت نسبت به سایر بنگاه‌ها از عملکرد نوآورانه بهتری برخوردارند. روش به کار گرفته شده در این پژوهش از نوع علم‌سنجی بوده و تلاش شده است تا با استفاده از تحلیل استنادی در گام نخست نرخ شکوفایی مدارک علمی مختلف استخراج و سپس با استفاده از تحلیل هم‌ابرناسی مدارک، مرکزیت بینابینی هر مدرک مورد سنجش قرار گیرد. در نهایت با استفاده از شاخص سیگما تلاش شده است تا مدارک دگرگون ساز در این حوزه نظری استخراج گردد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که ۲۳ مدرک در این حوزه دارای نقش دگرگون‌سازی بوده و پاشنه‌های توسعه این حوزه نظری را رقم می‌زنند. از سوئی دیگر این ۲۳ مدرک به ۳ مکتب اصلی یعنی نظریات پشتیبان، توسعه‌دهندگان و کاربرست نظریه منتهی می‌شوند که اساسی‌ترین و اصلی‌ترین مدارک علمی این حوزه نظری را رقم می‌زنند. این بررسی نشان می‌دهد که حداقل ۵ جریان نظری بسیار اساسی در این حوزه دانشی، یعنی "رویکرد منبع محور به بنگاه"، "نظریه اقتصاد تطوری" و "رویکرد دانش محور به بنگاه"، نظریه قابلیت‌های پویا و "نظریه رفتاری" را می‌توان جستجو نمود.

واژه‌های کلیدی:

قابلیت‌های پویا، شاخص سیگما، تحلیل هم‌استنادی، نرخ شکوفایی، علم‌سنجی.

۱. عضو هیئت‌علمی، گروه مدیریت صنعتی، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران.

۲. دانشجوی دکتری، مدیریت فناوری، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران.

* نویسنده عهده‌دار مکاتبات: spr.roshany@gmail.com

۳. عضو هیئت‌علمی، گروه مدیریت صنعتی، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران.

مقدمه

تا امروز حدود ۲۰ سال از طرح نظریه قابلیت‌های پویا توسط تیس، پیزانو و شوئن^۱ گذشته است. اگرچه بسیاری اعتقاد دارند که این نظریه توسط این محققان ارائه شده است، اما ریشه‌های اصلی این نظریه را می‌توان در کار پر ارجاع پنروز^۲ در سال ۱۹۵۹ و شکل‌گیری اندیشه منبع محور بنگاه دانست که توسط ورنرفلت و بارنی به تعالی رسید. اگرچه به رویکرد منبع محور نقدهای اساسی شده است، اما بدون شک این رویکرد در سطح نظری چشم‌انداز گسترده و بزرگی را در اختیار محققان و اندیشمندان مطالعات مدیریت استراتژیک و مطالعات بنگاه قرار داده است.

نگرش قابلیت‌های پویا برنامه پژوهشی منظمی را دنبال کرده است. شاید بتوان نخستین توسعه نظری مشخص در این خصوص را به مقاله پر ارجاع تیس، پیزانو و شوئن در سال ۱۹۹۷ نسبت داد؛ اما پرسش اساسی که این رویکرد به دنبال پاسخ به آن است چیست؟ هلفات و پیتراف دو تن از محققان برجسته این حوزه مطرح می‌کنند که هدف این نظریه به نوعی «جام مقدس پرسش‌های استراتژیک» در دامنه مطالعات استراتژی است: چگونه بنگاه‌ها می‌توانند با پاسخ به تغییرات محیطی روزافزون مزیت رقابتی‌شان را حفظ کنند (هلفات و پیتراف^۳، ۲۰۰۹). دامنه این حوزه مطالعاتی به قدری گسترده و پیچیده است که شامل سطوح چندگانه‌ای از تحلیل می‌شود؛ از سطح فرآیندهای تصمیم‌گیری مدیریتی تا روتین‌های سازمانی و تا تعاملات رقابتی و تغییرات محیطی را شامل می‌شود. این پیچیدگی که ماحصل شفاف نبودن مرزهای این حوزه دانشی است منجر به بروز آشفتگی در مطالعات مختلف محققان نیز شده است.

به‌طور کلی قابلیت‌های پویا عبارت است از " توانایی بنگاه برای یکپارچه‌سازی، ایجاد و بازپیکربندی شایستگی‌های درونی و بیرونی بنگاه برای پاسخ به محیط به‌سرعت در حال تغییر " تعریف می‌کنند (تیس و همکاران، ۱۹۹۷). بحث این محققان در خصوص قابلیت‌های پویا بر مبنای فرآیندهای مخصوص به بنگاه، مسیرها و موقعیت‌ها قرار دارد و عمدتاً با عنوان برساخت‌های قابلیت پویا شناخته می‌شود که به‌طور گسترده‌ای مورد ارجاع قرار گرفته و به عنوان موضوع کانونی بسیاری از تحقیقات پس از خود در حوزه مدیریت استراتژیک قرار گرفته است. علی‌رغم این میزان ارجاع و اقبال برای یک مقاله علمی به نظر می‌رسد که بسیاری از سؤالات هنوز باز و بدون پاسخ مانده‌اند. برای مثال پیتراف، دی استفانو و

1 . Teece, Pisano and Sheun

2 . penrose

3 . Helfat and Peteraf

ورونا بیان می‌کنند که پژوهش‌های حوزه قابلیت‌های پویا قطبشی دانشگاهی میان حامیان پرشور این نظریه و منتقدانش پدید آورده است (پیتراف و همکاران^۱، ۲۰۱۲). این محققان ادعا می‌کنند که یکی از دلایل اساسی این قطبش پدید آمده در میان محققان مختلف وجود دو مقاله اساسی و تأثیرگذار در این حوزه است: تیس و همکاران (۱۹۹۷) و ایزنهارت و مارتین (۲۰۰۰) که اگرچه در بسیاری موارد مکمل یکدیگر هستند، اما نمایان‌کننده تفاوت‌های اساسی و متناقضی از مفهوم قابلیت پویا هستند (پیتراف و همکاران، ۲۰۱۲).

با اعتبار به موارد ذکر شده هدف اصلی پژوهش حاضر شناسایی مدارک دگرگون‌ساز در حوزه قابلیت‌های پویا است. اگرچه این حوزه نظری ارتباط تنگاتنگی با استراتژی‌های بنگاه در چگونگی کسب مزیت رقابتی دارد، اما می‌توان اثر قابلیت‌های پویا را در ارتباط میان توانمندی یک بنگاه در خلق مزیت رقابتی ناشی از توسعه فناوری و نوآوری نیز جستجو نمود. شکل‌گیری مفاهیمی نظیر قابلیت جذب بنگاه (کوهن و لونیتال، ۱۹۹۰)، قابلیت نوآوری (کالانتون، ۲۰۰۰)، قابلیت تکنولوژی اطلاعات (بهارادواج^۲، ۲۰۰۰)، قابلیت مدیریت اتحادهای استراتژیک (تانریوردی^۳، ۲۰۰۵) از جمله این دستاوردهای نظری هستند. بر این اساس می‌توان ادعا نمود که اگرچه این حوزه نظری در مبانی نظری مدیریت استراتژیک متولد شده است، اما تأثیرات دانشی بسیار زیادی در سایر حوزه‌ها علی‌الخصوص مدیریت فناوری، مدیریت نوآوری و مطالعات نوآوری در بنگاه داشته است. دگرگون‌سازی به خاصیتی از مدارک علمی اشاره دارد که در آن یک مدرک علمی نه تنها دارای نرخ شکوفایی بالایی در طول زمان است بلکه اتصال دهند شبکه‌های مختلف دانشی مرتبط به یک بر ساخت دانشی واحد است (چن، ۲۰۱۳). بر این اساس در بخش اول این پژوهش مبانی نظری و سیر تاریخی رویکرد قابلیت‌های پویا به مزیت رقابتی ارائه و در بخش بعدی روش‌شناسی انجام پژوهش ارائه شده است. سپس دستاوردهای نظری تحقیق در بخش نتایج ارائه شده و در نهایت تلاش شده است تا نتایج به دست آمده مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

از زمان شکل‌گیری ایده قابلیت‌های پویا تاکنون نویسندگان مختلفی تلاش کرده‌اند تا مروری نظام‌مند

1 . Peteraf et al.

2 . Bharadwaj

3 . Tanriverdi

بر این نظریه انجام دهند. تلاش‌های مختلفی در طول سال‌های مختلف توسعه نظری این مفهوم مهم در ادبیات مدیریت استراتژیک برای مرور نظریات اصلی و بحث‌های اساسی در جریان میان محققان این حوزه صورت گرفته است. جدول زیر مهم‌ترین مقالات منتشر شده در ارتباط با مرور حوزه قابلیت‌های پویا را نشان می‌دهد:

جدول ۱: مقالات مروری پر استناد در ارتباط با قابلیت‌های پویا^۱

ارجاع	ژورنال	سال	عنوان	نویسنده/نویسندگان
۳۷۳	JOURNAL OF MANAGEMENT STUDIES	۲۰۰۶	Entrepreneurship and dynamic capabilities: A review, model and research agenda	Zahra, SA; Sapienza, HJ; Davidsson, P
۲۴۵	INTERNATIONAL JOURNAL OF MANAGEMENT REVIEWS	۲۰۰۷	Dynamic capabilities: A review and research agenda	Wang, Catherine L. Ahmed, Per-vaiz K.
۱۶۵	INTERNATIONAL JOURNAL OF MANAGEMENT REVIEWS	۲۰۰۹	What are dynamic capabilities and are they a useful strategic management?	Ambrosini, Veronique; Bowman, Cliff
۱۵۵	JOURNAL OF MANAGEMENT	۲۰۱۰	Dynamic Capabilities: A Review of Past Research and an Agenda for the Future	Barreto, Ildio
۷۱	BRITISH JOURNAL OF MANAGEMENT	۲۰۰۹	Dynamic Capabilities: Current Debates and Future Directions	Easterby-Smith, Mark; Lyles, Marjorie A. Peteraf, Margaret A.
۵۵	INDUSTRIAL AND CORPORATE CHANGE	۲۰۱۰	Dynamic capabilities deconstructed: a bibliographic investigation into the origins, development, and future directions of the research domain	Di Stefano, Giada; Peteraf, Margaret; Verona, Gianmario

۱. اطلاعات جدول فوق بر اساس جستجو در پایگاه وب آف ساینس و در تاریخ ۳ مارچ ۲۰۱۷ استخراج شده است و مبنای اصلی مرور در این مقاله قرار گرفته‌اند.

ارجاع	ژورنال	سال	عنوان	نویسنده/نویسندگان
۵۰	STRATEGIC ORGANIZATION	۲۰۰۹	Assessing the dynamic capabilities view: spare change, everyone?	Arend, Richard J. Bromiley, Philip
۳۴	JOURNAL OF MANAGEMENT	۲۰۱۱	What Do Resource- and Capability-Based Theories Propose?	Leiblein, Michael J.
۳۲	STRATEGIC MANAGEMENT JOURNAL	۲۰۱۳	THE ELEPHANT IN THE ROOM OF DYNAMIC CAPABILITIES: BRINGING TWO DIVERGING CONVERSATIONS TOGETHER	Peteraf, Margaret; Di Stefano, Giada; Verona, Gianmario
۲۳	INTERNATIONAL JOURNAL OF MANAGEMENT REVIEWS	۲۰۱۳	The Dynamic Capability View in Strategic Management: A Bibliometric Review	Vogel, Rick; Guettel, Wolfgang H.

به نظر می‌رسد یک سؤال اساسی وجود دارد که باید به آن پاسخ داده شود: ما درباره قابلیت‌های پویا چه می‌دانیم؟ در پاسخ به این سؤال ضروری است تا مبنای نظری و بنیان‌های دانشی این مفهوم استخراج و مورد بحث قرار گرفته و از منظر تاریخی نشان داده شود که این نظریه از کدام نظریه‌های پیش از خود کمک گرفته است. از سوئی دیگر ضروری است تا دو رویکرد اساسی در این نظریه مورد بررسی قرار گرفته و نقاط اشتراک و افتراق هر یک به دقت مورد واکاوی قرار گیرند.

مبانی نظری مدیریت استراتژیک به‌طور عمده بر این موضوع استوار شده است که بنگاه‌ها چگونه مزیت رقابتی ایجاد کرده و چگونه آن را حفظ می‌کنند. رویکرد منبع محور^۱ نشان می‌دهد که منابع بنگاه به‌طور هم‌زمان با ارزش^۲، کمیاب^۳، غیرقابل تقلید^۴ و جایگزین ناپذیر^۵ می‌باشند (بارنی^۶، ۱۹۹۱).

- 1 . Resource based view
- 2 . Valuable
- 3 . Rare
- 4 . imperfectly imitable
- 5 . imperfectly substitutable
- 6 . Barney

به‌طور کلی رویکرد مبتنی بر منابع، در دهه ۸۰ میلادی شکل گرفت و در دهه ۹۰ میلادی توسعه یافت. بر اساس این دیدگاه برای دستیابی به مزیت رقابتی پایدار به نقاط ضعف و قوت درون بنگاه‌ها توجه شده است. نقطه تمرکز این دیدگاه از محیط رقابتی به منابع مورد نیاز بنگاه‌ها برای رقابت تغییر یافته است.^۱ منابع، قلب تپنده دیدگاه مبتنی بر منابع می‌باشند که شامل دارائی‌های فیزیکی ویژه (برای مثال تجهیزات ویژه، موقعیت‌های جغرافیایی)، دارائی‌های انسانی (برای مثال تخصص در شیمی) و دارائی‌های سازمانی (برای مثال نیروی فروش عالی) بوده که می‌توانند برای پیاده‌سازی استراتژی‌هایی که ارزش آفرین هستند به کار روند. از سوئی دیگر دقت در مبانی نظری این نحله فکری به مزیت رقابتی نشان می‌دهد که دانش به عنوان یکی از مهم‌ترین منابع برای خلق مزیت رقابتی بنگاه توسط محققان مختلف طرح شده است. رویکرد دانش‌محور به بنگاه که یکی از توسعه‌های نظری به‌شدت پذیرفته شده از رویکرد منبع‌محور است، حاصل کار افرادی نظیر گرن^۲ (۱۹۹۶)، روس^۳ (۱۹۹۸)، هاسکیسون و همکارانش^۴ در سال ۱۹۹۹ و برخی دیگر از محققان است (پیتراف و همکاران، ۲۰۱۲).

یکی دیگر از بنیادهای نظری قابلیت‌های پویا نظریه رفتاری بنگاه است که توسط ریچارد سیرت^۵ و جیمز مارچ^۶ در سال ۱۹۶۳ طرح شده است. نظریه رفتاری بنگاه، بخشی از اقتصاد سازمان است. اقتصاد سازمان، حوزه‌ای میان‌رشته‌ای است که مرزهای اقتصاد را گسترده‌تر کرده و توجه خود را بر مفاهیمی

۱. به‌طور کلی ادبیات مدیریت استراتژیک در خصوص چگونگی دستیابی بنگاه‌ها به مزیت رقابتی، مبتنی بر دو دیدگاه سازمان صنعتی و دیدگاه مبتنی بر منابع است. نظریه سازمان صنعتی که ماسون و بین آن را مطرح نموده‌اند (ماسون، ۱۹۳۹؛ بین، ۱۹۶۵)، رویکردی بیرون‌مدار است که در آن ساختار صنعت دارای اهمیت است. تأکید اصلی و تمرکز کلیدی این رویکرد بر تحلیل محیط بیرونی صنعت متمرکز است. این دسته از مطالعات بیشتر به بررسی رابطه بین استراتژی و عملکرد می‌پردازند و پژوهش‌های آماری در ابعاد بزرگ را جایگزین مطالعه موردی یک بنگاه و یا یک صنعت نمودند. پورتر یکی از شاخص‌ترین افرادی است که در این حوزه نظریه‌پردازی نموده و بیشترین اثرگذاری را در این ارتباط داشته است. پورتر چارچوبی را ارائه می‌کند که می‌تواند در درک ساختار یک صنعت مفید واقع شود و ابزاری مفید برای ارزیابی جذابیت‌های صنعت و تسهیل تجزیه و تحلیل رقبا باشد. باین حال در دهه ۱۹۸۰ مطالعات بر روی استراتژی، تغییر جهتی جدی را تجربه نمود. مطالعات نقطه تمرکز خود را از ساختار صنعت به عنوان یک واحد تحلیل به ساختار درونی بنگاه، منابع و قابلیت‌ها تغییر دادند. به این دلیل که بنگاه‌ها بر روی سازمان درونی بنگاه‌هایشان تمرکز نمودند، دو جریان اصلی از پژوهش‌ها در اقتصاد سازمان‌ها بیشترین جاذبه را برای پژوهشگران در عرصه مدیریت استراتژیک به وجود آوردند. این دو جریان عبارت بودند از: اقتصاد هزینه مبادله و ایجنسی تئوری.

- 2 . Grant
- 3 . Roos
- 4 . Hoskisson et al.
- 5 . Richard Cyert
- 6 . James March

همانند نظریه بنگاه، حقوق و سایر حوزه‌ها معطوف می‌کند. این نظریه بنیاد مفهومی برای نظریات مهم دیگری بوده است که هر یک از آن‌ها نیز به نوبه خود بر شکل‌گیری اندیشه قابلیت‌های پویا اثر گذاشته‌اند. نظریه هزینه تبادل که توسط ویلیامسون^۱ و در سال ۱۹۷۵ طرح گردید و نظریه اقتصاد تطوری که در سال ۱۹۸۲ توسط نلسون و وینتر^۲ طرح شد. اساس نظریه رفتاری بنگاه وابسته به برخی توسعه‌های نظری است که توسط محققان مختلفی طرح گردیده‌اند. مفاهیم اصلی و مکانیسم‌هایی که در نظریه رفتاری بنگاه مورد بحث قرار گرفته‌اند عبارت‌اند از عقلانیت محدود، جستجوی بنیادین^۳، ائتلاف غالب^۴، رویه‌های عملیاتی استاندارد و جستجوی ضعیف^۵.

رویکرد قابلیت‌های پویا ارتباط نزدیکی با نظریه هزینه مبادله^۶ نیز دارد. با اینکه این نظریه توسط ویلیامسون^۷ (۱۹۷۵)، کراوفورد و آلچین^۸ (۱۹۷۸) و رونالد کوز^۹ (۱۹۳۷) توسعه پیدا کرد، اما به‌طور مستقیم به مفهوم قابلیت‌ها اشاره نکرده است. ارتباط اساسی این نظریه با قابلیت‌های پویا در مسئله تصمیم ساخت یا خرید نهفته است که منجر به شکل‌گیری مباحثات عمیقی میان نظریه پردازان هزینه مبادله گردید. این که کدام محصولات را خود بنگاه تولید کند و یا کدام‌ها را خریداری کند، با کدام بنگاه‌ها مشارکت کند و ... ادغام عمودی را در مطالعات اقتصاد هزینه مبادله ایجاد نمود که مبنای مطالعات قابلیت‌های پویا نیز قرار گرفت. محققان رویکرد قابلیت‌ها پویا ادعا می‌کنند که هدف اتحادها، گسترش مجموعه متفاوت قابلیت‌ها از طریق ارتباط با سایر بنگاه‌ها و یادگیری است (تیس، ۲۰۰۹؛ گرت، ۱۹۹۶؛ تیس و همکاران، ۲۹۹۷). شاید بتوان گفت یکی از تأثیرگذارترین اندیشه‌ها بر شکل‌گیری نظریه قابلیت‌های پویا نظریه تطوری بنگاه است.

بر اساس این دیدگاه بنگاه بر اساس روتین‌ها و یا شایستگی‌ها که الگوهای باز تکرار شونده فعالیت‌هایی هستند که ممکن است به‌واسطه جستجو و یادگیری تغییر کنند، پیش می‌رود. روتین‌ها در میان همه موجودیت‌ها متفاوت هستند و به راحتی نمی‌توان با مشاهده سیگنال‌های محیطی (همانند قیمت) رفتار هر یک از موجودیت‌ها را در پاسخ به این سیگنال‌ها درک نمود. تنوع ایجاد شده

1 . williamson

2 . Nelson and Winter

3 . problemistic Search

4 . Dominant Coalition

5 . Lack Search

6 . Transaction Cost

7 . Williamson

8 . Crawford and Alchain

9 . Ronal Coase

در میان موجودیت‌های مختلف منجر به این مسئله می‌شود تا هر یک از این موجودیت‌ها (بنگاه‌ها) بر اساس روتین‌ها و شایستگی‌هایشان استراتژی‌های متفاوتی را اتخاذ کنند و در محیط به رقابت بپردازند (تیس و همکاران، ۲۰۰۸).

پیتراف و همکارانش در سال ۲۰۱۳ در مقاله خود و با استفاده از روش تحلیل هم‌استنادی به بررسی عمیق این حوزه پرداخته و دو جریان فکری را که مهم‌ترین جریان‌های تأثیرگذار در نظریه قابلیت‌های پویا است طرح می‌کنند. آن‌ها می‌نویسند: "حقیقت این است که دو جریان مخالف در ارتباط با رویکرد قابلیت‌های پویا وجود دارد که موقعیتی مخالف در خصوص عناصر اصلی برساننده چارچوب قابلیت‌های پویا (درحالی‌که این نظریه در حال توسعه است) اتخاذ کرده‌اند (پیتراف و همکاران، ۲۰۱۳؛ صفحه ۱۳۸۹)». «دو جریان اصلی که این محققان در خصوص رویکرد قابلیت‌های پویا به آن اشاره می‌کنند، عبارت‌اند از: رویکرد تیس، پیزانو و شوئن (TPS) و رویکرد آزنهارت و مارتین (EM). این دو رویکرد قدرتمند در مبانی نظری قابلیت‌های پویا دارای نقاط اشتراک و افتراق منحصر به فردی هستند که در ادامه به آن‌ها اشاره شده است. هر دو مقاله بر نقش روتین‌های سازمانی تمرکز می‌کنند. هر دو بر فرآیندهای مدیریتی همانند فرآیندهای سازمانی تمرکز دارند و هر دو نظریه قابلیت‌های پویا را به عنوان توسعه نظری‌ای از رویکرد منبع محور می‌دانند. رویکرد تیس و همکارانش به‌طور عمومی نگاشته شده است و بیشتر به دنبال تشریح مفهوم قابلیت‌های پویاست و این در حالی است که رویکرد آزنهارت و مارتین به اتحادها، توسعه محصول و تصمیم‌گیری نیز تمرکز می‌کنند. پیتراف و همکارانش برای تشریح نقاط افتراق دو رویکرد اساسی به قابلیت‌های پویا سه موضوع یا سؤال بنیادی را طرح می‌کنند و مبتنی بر این سه مسئله هر دو رویکرد را با یکدیگر مقایسه می‌کنند. این سه مسئله بر اساس نظر این محققان عبارت‌اند از: «چگونه یک بنگاه به مزیت رقابتی دست پیدا می‌کند؟ چگونه بنگاه می‌تواند در فضای رقابتی، مزیت به دست آمده را پایدار نگاه دارد؟ و آیا بنگاه می‌تواند تحت شرایط محیطی به سرعت در حال تغییر به این هدف دست پیدا کند؟» (پیتراف و همکاران، ۲۰۱۳، صفحه ۱۳۹۲).

جدول زیر تفاوت‌های اساسی میان این دو رویکرد را نشان می‌دهد.

با توجه به مطالعه‌ای که پیتراف و همکارانش در خصوص رویکرد قابلیت‌های پویا انجام داده‌اند مشخص است که دو مقاله ذکر شده اثرگذارترین مدارک منتشر شده در این حوزه نظری هستند. رویکرد این محققان و سایر محققان در مرور مبانی نظری قابلیت‌های پویا مبتنی بر تحلیل هم-استنادی و شمارش تعداد ارجاعات مقالات و یا بررسی‌های کیفی بوده است (پیتراف و همکاران،

۲۰۱۲؛ وانگ و احمد، ۲۰۰۷؛ هلفات و همکاران، ۲۰۰۷؛ استریای-اسمیت، ۲۰۰۹). روشنی و همکاران در مقاله خود با عنوان "شناسایی مدارک علمی دگرگون‌ساز بر اساس شاخص سیگما: حوزه‌داشی مدل‌سازی عامل بنیان در علوم اجتماعی" تلاش کرده‌اند بر اساس شاخص سیگما سیر تحول حوزه نظری مدل‌سازی عامل بنیان را ترسیم نمایند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که ۲۱ مدرک دارای بیشترین نرخ سیگما بوده و اساس شکل‌گیری و توسعه این حوزه نظری را شکل می‌دهند (روشنی و همکاران، ۲۰۱۷).

بر این اساس در این مقاله تلاش شده است تا مبتنی بر شاخص سیگما مدارک دارای خاصیت دگرگون‌سازی در این حوزه نظری شناسایی شده و مهم‌ترین دستاوردهای نظری برساننده این حوزه به‌شدت غنی ارائه گردد.

جدول ۲: تفاوت‌های اساسی بین دو رویکرد تیس و همکاران و ایزنهارت و مارتین

ایزنهارت و مارتین (۲۰۰۰)	تیس و همکاران (۱۹۹۷)	قابلیت‌های پویا و سوال...
چارچوب آن‌ها با برخی شرایط محیطی مواجهه می‌کند؛	چارچوب آن‌ها برای محیطی با تغییرات سریع فناورانه به کار بسته می‌شود؛	موقعیت مرزی
قابلیت‌های پویا تحت هیچ شرایطی نمی‌تواند منبع مزیت پایدار باشد؛	قابلیت‌های پویا تحت شرایط معینی می‌تواند منبع مزیت پایدار باشد؛	مزیت پایدار
قابلیت‌های پویا تنها می‌تواند تنها منبع تعدادی مزیت رقابتی محدود باشد؛	قابلیت‌های پویا می‌تواند منبع مزیت رقابتی باشد؛	مزیت رقابتی

منبع: (پیتراف و همکاران، ۲۰۱۳، صفحه ۱۳۹۴)

روش پژوهش

روش بکار گرفته شده در این پژوهش از نوع علم‌سنجی بوده و از تکنیک تحلیل هم‌استنادی برای تحلیل داده‌ها استفاده شده است. این تکنیک، برای شناسایی جریان‌های دانشی در یک حوزه علمی به کار گرفته می‌شود (وایت و گریفیث^۱، ۱۹۸۶). این تکنیک، به‌طور عمده برای شناسایی مسیرهای توسعه یک حوزه علمی مورد استفاده قرار می‌گیرد و می‌تواند الگوهای پنهان اثرگذار بر رشد یک حوزه دانشی و همچنین الگوهای انتشار دانش را در اجتماعات علمی محققان توسعه‌دهنده یک حوزه دانشی

را نشان دهد (نرور، راشید و ناتارajan^۱، ۲۰۰۸). از آنجایی که الگوهای ذکر شده از تعداد بسیار زیادی مقالاتی استخراج می‌شوند که به سایر مقالات آن حوزه علمی ارجاع داده‌اند، می‌توان دلیل استفاده از این تکنیک را در این موضوع تفسیر نمود که تحلیل هم‌استنادی می‌تواند شبکه اجتماعی بر ساخته از مشارکت اعضای یک حوزه علمی را تشریح و تفسیر نماید. در تحلیل هم‌استنادی، فراوانی هر دو مدرک که توسط یک مدرک دیگر مورد استناد قرار می‌گیرد محاسبه شده و دو مدرک که با یکدیگر و توسط مدرک سوم مورد استناد قرار گرفته است، اصطلاحاً هم-استناد نامیده می‌شود. در این تکنیک، هر چه فراوانی تکرار دو مدرک با یکدیگر در مدارک استناد کننده بالاتر باشد، آن دو مدرک به احتمال بالایی به یکدیگر مرتبط هستند (اسمال، ۱۹۹۷۳). در این پژوهش تحلیل هم‌استنادی بر اساس چارچوب نظری چن صورت پذیرفته است (چن، ۲۰۰۶؛ چن و همکاران، ۲۰۰۹). بر اساس نظر چن، می‌توان با بررسی ارجاعات مقالاتی که هم به سرعت مورد استناد قرار می‌گیرند و هم دارای مرکزیت بینابینی بالایی در شبکه هم-استنادی^۲ هستند، تغییرات بالقوه دانش علمی را کشف نمود. بر این اساس، فرض می‌شود که هر مقاله نشانگر یک مفهوم است و یک رویداد هم‌استنادی نشانگر ارتباط دو مفهوم در بنیاد دانشی^۳ یک حوزه علمی است. هنگامی که یک مقاله جدید ظهور پیدا می‌کند که توسط دو خوشه مفهومی مجزای دیگر به شدت مورد استناد قرار گرفته است، می‌توان نتیجه گرفت که آن حوزه علمی مفهوم جدیدی را مورد پذیرش قرار داده است (چن و همکاران، ۲۰۰۹).

از آنجایی که هدف اصلی این پژوهش به کارگیری شاخص سیگما برای شناسایی تألیفات دگرگون ساز در مقالات حوزه قابلیت‌های پویا است، لذا گام‌های زیر به منظور احصاء و گردآوری مدارک جهت تحلیل و بررسی طی شده‌اند:

گام (۱) جستجو: در این گام با استفاده از پایگاه اطلاعات وب. آف. ساینس مبادرت به جستجوی عبارت "قابلیت‌های پویا"^۴ گردید. عبارت جستجو به عنوان مقالات (عنوان، چکیده و کلیدواژه‌ها) محدود گردید. بازه زمانی جستجو از ابتدای زمانی پایگاه مقالات تا ۳ مارچ سال ۲۰۱۷ محدود گردید. از سوئی دیگر جستجو به مقالات حوزه مدیریت محدود گردید که در این بازه زمانی و در این حوزه‌های دانشی، تعداد ۱۴۱۷ مقاله پژوهشی و علمی بازیابی گردید. قالب استخراج فایل متنی و محتوای

-
- 1 . Nerur, Rasheed and Natarajan
  - 2 . high betweenness-centrality in a co-citation network
  - 3 . Knowledge base
  - 4 . Dynamic Capabilities

استخراج، همه سوابق و استنادات به مقالات بود^۱.

گام ۲) تحلیل: برای تحلیل مدارک استخراج شده از پایگاه اطلاعات، از زبان اسکریپت نویسی پایتون و کتابخانه تخنه (پیرسون و همکاران، ۲۰۱۶)^۲ استفاده شده است. بر این اساس نخست داده‌های استخراج شده بر اساس زمان تقسیم گردیدند. در این پژوهش، همه اطلاعات با تفاوت ۲ سال تقسیم‌بندی شده‌اند. در مرحله دوم مبادرت به تحلیل هم‌استنادی مقالات گردید. در این مرحله مبتنی بر اطلاعات گردآوری شده، مبادرت به ایجاد گراف هم‌استنادی گردید. در مرحله بعدی، تلاش شد تا سنجه شکوفایی^۳ مورد بررسی قرار گیرد. سنجه شکوفایی در یک تابع فراوانی معین، نوسان قابل توجه آماری در یک بازه زمانی کوتاه از یک دوره طولانی را نشان می‌دهد. مدل شکوفایی کلینبرگ، رویکردی عمومی برای کشف رکود و یا شکوفایی یک فعالیت در جریانی از داده‌ها است (کلینبرگ^۴، ۲۰۰۲). چن این مدل را برای ارجاعات مقالات مورد استفاده قرار داده است (چن و همکاران، ۲۰۰۹). در تحلیل‌های استنادی به‌روز، ارجاعات مشخصی که تعداد استنادهایشان در یک بازه زمانی افزایش یافته است، نتایج ارزشمندی را به دست می‌دهد. در این گام الگوریتم کلینبرگ برای شناسایی نرخ شکوفایی مقالات مورد استفاده قرار گرفته است. ایده اصلی مدل کلینبرگ این است که فراوانی قابل مشاهده ارجاعاتی که به یک منبع داده می‌شود، محصول یک سطح یا موقعیت غیرقابل مشاهده از علاقه‌مندی‌هاست که منبع مورد ارجاع را در بر می‌گیرد (چن و همکاران، ۲۰۰۹). بر اساس این مدل می‌توان نرخ شکوفایی یا یا رکود یک منبع علمی را مبتنی بر ارجاعاتی که به آن منبع در طول زمان داده می‌شود محاسبه نمود. در این پژوهش، ارزش هر شکوفایی نرمال شده و عددی بین ۰ تا ۱ را به خود اختصاص داده است. با این اعتبار، شکوفایی با ارزش ۱ به معنای بالاترین حالت ممکن و صفر به معنای پایین سطح ممکن برای شکوفایی یک منبع است. نرخ شکوفایی استنادی نشانگر مدارکی است که موجب تحول یک حوزه شده‌اند و یا در یک دوره زمانی مورد توجه بیشتری قرار گرفته‌اند که با مقدار بالای سیگما مورد سنجش قرار می‌گیرد. پس از محاسبه نرخ شکوفایی مقالات مورد بررسی مبادرت به سنجش شاخص مرکزیت بینابینی^۵ گردید. این شاخص سنجش‌ای برای کشف اهمیت

۱. منطق جستجو بر اساس روش‌شناسی پیتراف و همکارانش طراحی شده است. این محققان با این الگوریتم جستجو تا سال ۲۰۰۹ به ۵۹۲ مقاله پژوهشی دست یافته‌اند.

2 . tethne

3 . Burstness

4 . Kleingberg

5 . Betweenness Centrality

ساختاری یک گره در درون یک شبکه است. مرکزیت بینابینی بیان کننده تعداد دفعاتی است که آن گره در کوتاه‌ترین مسیر میان هر دو گره دیگر در شبکه قرار می‌گیرد. گره‌های دارای بینیت بالا نقش مهمی در اتصال شبکه ایفا می‌کنند. این گره‌ها که از جایگاهی مرکزی در شبکه برخوردار هستند، در گردش اطلاعات در درون شبکه نقشی مهم را بازی می‌کنند (روشنی و همکاران، ۲۰۱۴). بر این اساس مرکزیت بینابینی عبارت است از (فریمن^۱، ۱۹۹۷):

$$g(v) = \sum_{s \neq v \neq t} \frac{P_{st}(v)}{P_{st}} \quad \text{رابطه (۱)}$$

که در آن g مرکزیت بینابینی برای گره v بوده و P_{st} عبارت است از کوتاه‌ترین مسیری که از میان جفت گره s و t می‌گذرد.

در مرحله بعدی، مبادرت به محاسبه سنجه سیگما گردید. سیگما سنجه‌ای است که توسط چن مطرح گردید و نشان‌دهنده تازگی علمی است. چن برای محاسبه این سنجه فرمول زیر را پیشنهاد می‌کند (چن و همکاران، ۲۰۰۹):

$$\sum(v) = (g(v) + 1)^{Burstness(v)} \quad \text{رابطه (۲)}$$

که در آن $\sum(v)$ نشانگر سنجه سیگما برای گره v و $g(v)$ نشانگر مرکزیت بینابینی و $Burstness$ عبارت است از نرخ شکوفایی هر گره v . در نهایت خروجی هم استنادی در قالب فایل (XGMML)^۲ استخراج شده و برای بصری سازی آماده گردید.

گام ۳) استخراج اطلاعات و مصورسازی: در این گام گراف هم استنادی میان نویسندگان مقالات مدل سازی عامل بنیان مبتنی بر سنجه سیگما استخراج و در نرم‌افزار سایتواسکیپ^۳ که یک نرم‌افزار قدرتمند برای بصری سازی شبکه‌های پیچیده است وارد گردید. با استفاده از این نرم‌افزار شبکه هم استنادی حوزه مورد مطالعه در طول زمان مورد بررسی و نتایج آن ارائه گردید.

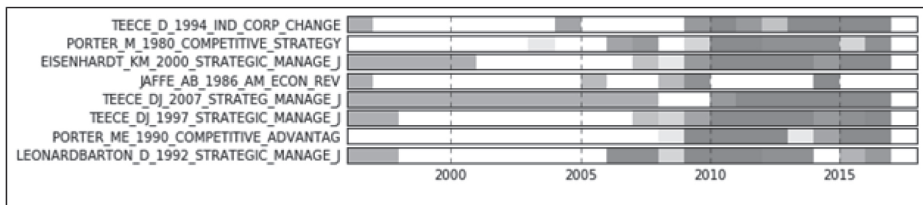
1 . Freeman

2 . the Extensible Graph Markup and Modeling Language

3 . Cytoscape

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

همان‌طور که در بخش روش‌شناسی انجام پژوهش گفته‌شده، تعداد ۱۴۱۷ مقاله مورد بررسی قرار گرفتند. تعداد کل ارجاعات به این مقالات برابر با ۵۷۷۷۴ عدد بوده است. بر اساس مراحل طی شده نخست شبکه هم‌استنادی مقالات مورد تحلیل قرار گرفته و مبتنی سپس سنجه شکوفایی مدارک این حوزه دانشی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. شکل زیر نتایج حاصل از بررسی سنجه شکوفایی را نشان می‌دهد:

شکل ۱: نتایج حاصل از بررسی سنجه شکوفایی در مدارک حوزه قابلیت‌های پویا

بر اساس تصویر فوق که در مقاطع زمانی ۵ سال تقسیم‌بندی شده است، طیف رنگی سفید تا قرمز نشان‌دهنده شکوفایی مدارک مختلف در سال‌های مختلف است. دوره زمانی که با رنگ خاکستری نشان داده شده است بیانگر عدم وجود شکوفایی تا آن دوره مشخص است. سفید حد پایین ارجاع در یک مقطع زمانی و قرمز بالاترین میزان ارجاع را نشان می‌دهد. شدت شکوفایی در دامنه رنگی سفید تا قرمز نشان داده شده است. مدارکی که در یک دوره زمانی به رنگ قرمز درآمدند، نشان از این مسئله دارند که در یک مقطع زمانی مشخص تعداد استنادات به این مدارک افزایش پیدا کرده است. تعداد مدارکی که دارای بالاترین نرخ شکوفایی در شبکه مرتبط با حوزه دانشی قابلیت‌های پویا هستند، معادل با ۹ مدرک است. جدول ۳ اطلاعات دقیق مدارک فوق را نشان می‌دهد:

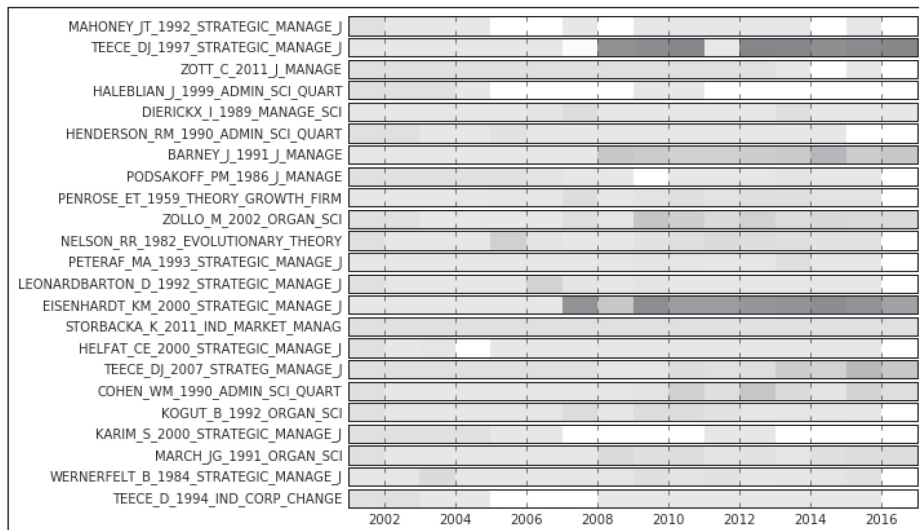
بالاترین نرخ شکوفایی مربوط به کتاب مزیت رقابتی مایکل پورتر (۱۹۸۰) بوده و پس از آن مقاله لئونارد-بارتون (۱۹۹۲) است. مقاله تیس و همکاران (۱۹۹۷) و ایزنهارت و مارتین (۲۰۰۰) در رده‌های بعدی و پس از این مدارک قرار دارند.

پس از محاسبه نرخ شکوفایی مدارک موجود در شبکه هم‌استنادی مبادرت به محاسبه شاخص سیگما برای همه مدارک مورد بررسی گردید. شکل ۲ نتایج حاصل از این بررسی را نشان می‌دهد:

جدول ۳: مدارک برتر بر اساس سنجه شکوفایی در حوزه نظری قابلیت‌های پویا

سال انتشار	نوع مدرک	ناشر	نویسنده/نویسندگان	نام مدرک
۱۹۹۴	مقاله	Industrial and corporate change	Teece and Pisano	The dynamic capabilities of firms: an introduction
۱۹۸۰	کتاب	Simon and Schuster	Porter	Competitive strategy
۲۰۰۰	مقاله	Strategic management journal	Eisenhardt & Martin	Dynamic capabilities: what are they?
۱۹۸۶	مقاله	American Economic Review	Jaffe	Technological opportunity and spillovers of R&D
۲۰۰۷	مقاله	Strategic management journal	Teece	Explicating dynamic capabilities
۱۹۹۱	مقاله	The American Economic Review	Pindyck & Rubinfeld	Econometric models and Economic Forecasts
۱۹۹۷	مقاله	Strategic management journal	Teece, Pisano and Shuen	Dynamic capabilities and strategic management
۱۹۹۰	مقاله	Harvard business review	porter	The competitive advantage of nations
۱۹۹۲	مقاله	Strategic management journal	Leonard-Barton	Core capabilities and core rigidities

همانند نتایج حاصل از بررسی سنجه شکوفایی طیف رنگی سفید تا قرمز نشان‌دهنده بالاترین مقدار شاخص سیگما برای ۲۳ مدرک از میان کل مدارک استخراج شده است. این رنگ‌ها در دوره‌های زمانی مختلف نشان می‌دهند که این مدارک در یک بازه زمانی چه مقدار سیگما به دست آورده است. سیگما نشان می‌دهد که کدام مدرک بیشترین میزان اثرگذاری را بر یک حوزه علمی خواهد گذاشت. با استفاده از این شاخص می‌توان توضیح داد که در یک حوزه علمی کدام مدارک هم‌زمان دارای بیشترین نرخ شکوفایی مرکزی بینایی بوده‌اند. جدول زیر اطلاعات دقیق مستندات ارائه شده بر اساس شاخص سیگما و در مقایسه با نتایج پژوهش پیتراف و همکاران نشان می‌دهد.

شکل ۲: نتایج حاصل از بررسی سنجه سیگما در مدارک حوزه قابلیت‌های پویا

جدول ۴: رتبه‌بندی مدارک دگرگون ساز در حوزه دانشی قابلیت‌های پویا بر اساس شاخص سیگما

رتبه	نام مدرک	نویسنده	سیگما
۱	Dynamic capabilities and strategic management	Teece, Pisano and Shuen, 1997	۲/۲۹۳
۲	Dynamic capabilities: what are they?	Eisenhardt & Martin, 2000	۱/۵۱۲
۳	Firm resources and sustained competitive advantage	Barney, 1991	۰/۴۲۹
۴	Deliberate learning and the evolution of dynamic capabilities	Zollo and Winter, 2002	۰/۲۴۲
۵	Explicating dynamic capabilities: the nature and microfoundations of (sustainable) enterprise performance	Teece, 2007	۰/۲۳۶
۶	Absorptive capacity: A new perspective on learning and innovation	Cohen and Levinthal, 1990	۰/۱۷۷
۷	An evolutionary theory of economic change	Nelson and Winter, 1982	۰/۱۴۰

رتبه	نام مدرک	نویسنده	سیگما
۸	Exploration and exploitation in organizational learning	March, 1991	۰/۱۱۸
۹	The Theory of the Growth of the Firm	Penrose, 1959	۰/۰۷۶
۱۰	Knowledge of the firm, combinative capabilities, and the replication of technology	Kogut and Zander, 1992	۰/۰۷۰
۱۱	A resource-based view of the firm	Wernerfelt, 1984	۰/۰۶۷
۱۲	Core capabilities and core rigidities	Leonard-barton, 1992	۰/۰۴۹
۱۳	Asset stock accumulation and sustainability of competitive advantage	DIERICKX, 1989	۰/۰۴۵
۱۴	Path-dependent and path-breaking change	Karim, 2000	۰/۰۳۹
۱۵	The cornerstones of competitive advantage: a resource-based view	Peteraf, 1993	۰/۰۲۵
۱۶	Scripting markets: From value propositions to market propositions	Storbacka, 2011	۰/۰۲۲
۱۷	The dynamic capabilities of firms: an introduction. Industrial and corporate change	Teece, 1994	۰/۰۲۱
۱۸	The resource based view within the conversation of strategic management	Mahoney, 1992	۰/۰۲۰
۱۹	Self-reports in organizational research: Problems and prospects	Podsakof, 1986	۰/۰۱۸
۲۰	The business model: recent developments and future research	Zott, 2011	۰/۰۱۴
۲۱	Architectural innovation: The reconfiguration of existing product technologies and the failure of established firms	Henderson, 1990	۰/۰۱۰
۲۲	Product sequencing: co-evolution of knowledge, capabilities and products	Helfat, 2000	۰/۰۰۴
۲۳	The influence of organizational acquisition experience on acquisition performance	Haleblian, 1999	۰/۰۰۲

جدول ۴ نشان می‌دهد که کدام یک از مدارک به دست آمده از بررسی شبکه هم‌استنادی حوزه دانشی قابلیت‌های پویا دارای بالاترین نرخ سیگما است. دو مقاله اصلی این حوزه دانشی، یعنی مقاله تیس و همکاران (۱۹۹۷) و مقاله ایزنهارت و مارتین (۲۰۰۰) دارای بالاترین نرخ سیگما هستند و در

رتبه اول و دوم قرار دارند. در جدول ۵ تلاش شده است تا نتایج این پژوهش با برخی دیگر از مطالعات مروری در حوزه قابلیت‌های پویا ارائه گردد.

جدول ۵: مقایسه مدارک دگرگون ساز حوزه نظری قابلیت‌های پویا با
۳ مقاله مروری مطرح در این حوزه

ردیف	نویسنده	جریان نظری	مکتب	ارائه در سایر مقاله‌های مروری		
				پیتراف و همکاران، ۲۰۱۳	دی استفانو، ۲۰۱۴	پارتو، ۲۰۱۰
۱	Teece, Pisano and Shuen, 1997	قابلیت‌های پویا	توسعه‌دهندگان	*	*	*
۲	Eisenhardt & Martin, 2000	قابلیت‌های پویا	توسعه‌دهندگان	*	*	*
۳	Barney, 1991	نگرش منبع محور به بنگاه	نظریات پشتیبان	-	*	-
۴	Zollo and Winter, 2002	قابلیت‌های پویا	توسعه‌دهندگان	*	-	*
۵	Teece, 2007	قابلیت‌های پویا	توسعه‌دهندگان	*	*	*
۶	Cohen and Levinthal, 1990	نظریه رفتاری	نظریات پشتیبان	-	-	-
۷	Nelson and Winter, 1982	اقتصاد تطوری	نظریات پشتیبان	-	*	*
۸	March, 1991	نظریه رفتاری	نظریات پشتیبان	-	-	-
۹	Penrose, 1959	نگرش منبع محور به بنگاه	نظریات پشتیبان	*	-	-
۱۰	Kogut and Zander, 1992	نگرش دانش محور به بنگاه	نظریات پشتیبان	-	*	-
۱۱	Wernerfelt, 1984	نگرش منبع محور به بنگاه	نظریات پشتیبان	-	*	-

ارائه در سایر مقاله‌های مروری			مکتب	جریان نظری	نویسنده	ردیف
پارتو، ۲۰۱۰	دی استفانو، ۲۰۱۴	پیتراف و همکاران، ۲۰۱۳				
-	-	*	نظریات پشتیبان	نگرش دانش محور به بنگاه	Leonard-barton, 1992	۱۲
-	-	*	نظریات پشتیبان	نگرش منبع محور به بنگاه	DIERICKX and Cool, 1989	۱۳
-	-	-	نظریات پشتیبان	اقتصاد تطوری	Karim and Mitchell, 2000	۱۴
-	-	-	نظریات پشتیبان	نگرش منبع محور به بنگاه	Peteraf, 1993	۱۵
-	-	-	کاربست نظریه	اقتصاد تطوری	Storbacka and Nenonen, 2011	۱۶
*	*	-	توسعه‌دهندگان	نگرش منبع محور به بنگاه	Teece and Pisano, 1994	۱۷
-	-	*	نظریات پشتیبان	نگرش منبع محور به بنگاه	Mahoney and Pandian, 1992	۱۸
-	-	-	نظریات پشتیبان	روش‌شناسی	Podsakof and Organ, 1986	۱۹
-	-	-	کاربست نظریه	مدل کسب‌وکار	Zott, 2011	۲۰
-	-	-	نظریات پشتیبان	نگرش دانش محور به بنگاه	Henderson and Clark, 1990	۲۱
-	*	-	نظریات پشتیبان	اقتصاد تطوری	Helfat and Raubitschek, 2000	۲۲
-	-	*	نظریات پشتیبان	نظریه رفتاری	Haleblian and Finkel- stein, 1999	۲۳

نتیجه‌گیری

در این پژوهش تلاش گردید تا با استفاده از روش علم‌سنجی به بررسی یکی از مهم‌ترین و پر مناقشه‌ترین حوزه‌های نظری مدیریت استراتژیک یعنی مفهوم قابلیت‌های پویا پرداخته شود. اگرچه شکل‌گیری مفهوم قابلیت‌ها از بعد تاریخی به نظریات آلفرد چندلر^۱ با طرح نظریه قابلیت‌های سازمانی بازمی‌گردد، اما توسعه مفهومی و شکفتن نظری این مفهوم اساسی با طرح تیس و همکارانش محقق شده است. قابلیت‌های پویا که یکی از مهم‌ترین دستاوردهای نظری در عرصه مدیریت استراتژیک است پس از گذشت حدود ۲۰ سال از طرح اولیه آن با مناقشات و مباحثه‌های بسیاری توسط محققان این حوزه روبرو شده است. هدف اساسی این پژوهش بررسی مدارک دگرگون‌ساز در این حوزه نظری گسترده بود که در آن تلاش گردید تا با شناسایی مدارکی که پاشنه‌های توسعه این حوزه نظری هستند، مسیرهای آتی شناسایی و چگونگی تطور این حوزه دانشی در گذار زمان کشف گردد.

نتایج این بررسی نشان می‌دهد که ۲۳ مدرک از میان ۵۲۲۷۵ مدرک مورد بررسی در شبکه هم‌استنادی دارای بالاترین میزان دگرگون‌سازی بوده و مهم‌ترین نقش را در توسعه نظری این حوزه دانشی بازی کرده‌اند. این ۲۳ مدرک که هر یک وابسته به یک جریان نظری بسیار مهم در حوزه مدیریت استراتژیک هستند، به‌صراحت نشان می‌دهند که بدنه دانشی این حوزه نظری از چه مفاهیم وام گرفته و به کدام سمت در حال حرکت است. این بررسی نشان می‌دهد که حداقل ۵ جریان نظری بسیار اساسی در این حوزه دانشی، یعنی «رویکرد منبع محور به بنگاه»، «نظریه اقتصاد تطوری» و «رویکرد دانش محور به بنگاه»، «نظریه قابلیت‌های پویا» و «نظریه رفتاری» را می‌توان جستجو نمود. این بررسی نشان داد که توسعه مفهومی رویکرد قابلیت‌های پویا تحت تأثیر جریان‌های نظری بسیار مهمی است که توسعه و تطور این حوزه دانشی را رقم زده‌اند.

از سوئی دیگر این بررسی نشان می‌دهد که می‌توان حداقل ۳ مکتب اصلی را در تطور حوزه دانشی قابلیت‌های پویا شناسایی کرد. این ۳ مکتب عبارت‌اند از:

۱. نظریات پشتیبان: این مکتب به ۴ جریان نظری اقتصاد تطوری، اقتصاد رفتاری، رویکرد منبع محور به بنگاه و رویکرد دانش محور به بنگاه معطوف می‌گردد که شامل بسط نظریات بسیار مهمی در توسعه و تطور بنگاه به عنوان واحد تحلیل و رفتار آن در زمینه اقتصادی هستند. از سوئی دیگر رویکردهای دانش محور و منبع محور به بنگاه که اساس نظریه رشد بنگاه رو مورد بررسی قرار داده

و در جستجوی پاسخ به مفهوم مزیت رقابتی بنگاه هستند بیشترین نقش را در توسعه این رویکرد بازی کرده‌اند. بسط نظریه تطوری اقتصاد که با کار کلاسیک نلسون و وینتر آغاز شده و تا به امروز ادامه دارد، رفتار بنگاه را در یک مسیر تطوری اقتصادی مورد تحلیل قرار داده و تلاش می‌کند تا چگونگی تطور اقتصاد را در گذار زمان بسط داده و تحلیل نماید.

۲. توسعه‌دهندگان: این مکتب به‌طور عمده به همه نظریاتی اطلاق می‌گردد که در توسعه نظری مفهوم قابلیت‌های پویا پرداخته و چارچوب‌های نظری و تحلیلی متفاوتی از آن ارائه داده‌اند. شاید بتوان مهم‌ترین نظریات اصلی در این مکتب را به دو تلاش تیس و همکارانش (۱۹۹۷) و آیزنهارت و مارتین (۲۰۰۰) معطوف نمود. عمده مناقشات نظری که در این مکتب مورد بحث و تحلیل قرار گرفته‌اند بر سه موضع زیر هستند:

الف) آیا قابلیت‌های پویا منجر به مزیت رقابتی پایدار شده و یا صرفاً می‌تواند سطحی از مزیت رقابتی نسبی را حمایت نماید؟

ب) آیا چارچوب نظری قابلیت‌های پویا صرفاً در محیط‌های با تغییرات بالا عمل می‌کند و یا تنها می‌تواند در محیط‌هایی عمل نماید که دارای تغییرات متوسط است؟

ج) واحد تشکیل‌دهنده قابلیت چیست و قابلیت‌ها چگونه شکل پیدا کرده و توسعه می‌یابند؟

۳. کاربست نظریه: این مکتب به‌طور عمده به تلاش‌های پژوهشی اشاره می‌کند که در تلاش‌اند تا با استفاده چارچوب نظری ارائه شده در بنیان دانشی قابلیت‌های پویا این مفهوم را مورد استفاده قرار داده و توسعه‌های کاربردی از آن ارائه دهند. عمده این تلاش‌ها معطوف به کاربست این نظریه در بنگاه‌ها و صنایع مختلف بوده و تلاش کرده‌اند تا از دو مسیر مختلف این مفهوم را مورد بررسی قرار دهند. نخست، اینکه بخش عمده‌ای از آن‌ها بر چگونگی شکل‌گیری قابلیت‌های پویا در بنگاه‌ها پرداخته و تلاش کرده‌اند تا مبتنی بر محیط رقابتی بنگاه نحوه تطور قابلیت‌های پویا را مورد بررسی قرار داده و اثر آن را بر مزیت رقابتی بنگاه مورد سنجش قرار دهند. دسته دوم، به تحقیقاتی اشاره دارد که تلاش کرده‌اند تا اثر قابلیت‌های پویا را بر سایر عوامل کلیدی موفقیت بنگاه همانند مدل کسب‌وکار و توسعه محصولات و خدمات جدید و ... مورد بررسی و سنجش قرار دهند.

از سوئی دیگر این بررسی نشان می‌دهد که علاوه بر ۳ مکتب فوق تلاش‌های پژوهشی بسیاری

وجود دارند که تلاش کرده‌اند تا مفهوم قابلیت‌های پویا را در چارچوب مطالعات کیفی و طولی در بنگاه‌ها و صنایع مختلف بسط داده و ارتباط آن را با دیگر عناصر استراتژیک بنگاه مورد سنجش قرار دهند. بر این اساس می‌توان به‌صراحت نتیجه گرفت که حوزه نظری قابلیت‌های پویا با توجه به نتایج این پژوهش و ارتباط عمیق با سایر حوزه‌ای نظری و درهم‌تنیدگی پیشینی و پسینی با مدیریت و اقتصاد، دچار شیء وارگی^۱ شده و مستقل از مفهوم اصلی گسترش بسیار زیادی پیدا کرده است. به‌بیان دیگر مناقشات نظری درون نظریه قابلیت‌های پویا نه‌تنها منجر به همگرایی نظری میان محققان نشده است بلکه منجر به افزایش عدم قطعیت و ابهام بیشتری از بعد عملیاتی گردیده است. نتایج این پژوهش به‌صراحت نشان می‌دهند که شیء وارگی پدید آمده در این بنیان نظری به دلیل تکرر نظریات پشتیبان و عدم توجه و جریان سازی در مطالعات کاربردی است. از میان ۲۳ مدرک استخراج شده ۱۷ مدرک دگرگون ساز به مفاهیم و نظریات پشتیبان اختصاص یافته است که گواهی بر این ادعا است.

منابع

- Barney, J. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of management*, 17(1), 99-120.
- Barreto, I. (2010). Dynamic capabilities: A review of past research and an agenda for the future. *Journal of management*, 36(1), 256-280.
- Bharadwaj, A. S. (2000). A resource-based perspective on information technology capability and firm performance: an empirical investigation. *MIS quarterly*, 169-196.
- Calantone, R. J., Cavusgil, S. T., & Zhao, Y. (2002). Learning orientation, firm innovation capability, and firm performance. *Industrial marketing management*, 31(6), 515-524.
- Cohen, W. M., & Levinthal, D. A. (1990). Absorptive capacity: A new perspective on learning and innovation. *Administrative science quarterly*, 128-152.
- Di Stefano, G., Peteraf, M., & Verona, G. (2014). The organizational drivetrain: A road to integration of dynamic capabilities research. *The Academy of Management Perspectives*, 28(4), 307-327.
- Dierickx, I., & Cool, K. (1989). Asset stock accumulation and sustainability of competitive advantage. *Management science*, 35(12), 1504-1511.
- Eisenhardt, K. M., & Martin, J. A. (2000). Dynamic capabilities: what are they?. *Strategic management journal*, 1105-1121.
- Halebian, J., & Finkelstein, S. (1999). The influence of organizational acquisition experience on acquisition performance: A behavioral learning perspective. *Administrative Science Quarterly*, 44(1), 29-56.
- Helfat, C. E., & Raubitschek, R. S. (2000). Product sequencing: co-evolution of knowledge, capabilities and products. *Strategic Management Journal*, 961-979.
- Henderson, R. M., & Clark, K. B. (1990). Architectural innovation: The reconfiguration of existing product technologies and the failure of established firms. *Administrative science quarterly*, 9-30.
- Jaffe, A. B. (1986). Technological opportunity and spillovers of R&D: evidence from firms' patents, *profits and market value*.
- Karim, S., & Mitchell, W. (2000). Path-dependent and path-breaking change: Reconfiguring business resources following acquisitions in the US medical sector, 1978-1995. *Strategic management journal*, 1061-1081.

- Kogut, B., & Zander, U. (1992). Knowledge of the firm, combinative capabilities, and the replication of technology. *Organization science*, 3(3), 383-397.
- Leonard-Barton, D. (1992). Core capabilities and core rigidities: A paradox in managing new product development. *Strategic management journal*, 13(S1), 111-125.
- Mahoney JT, Pandian JR. 1992. The resource based view within the conversation of strategic management. *Strategic Management Journal* 13(5): 363-380.
- March, J. G. (1991). Exploration and exploitation in organizational learning. *Organization science*, 2(1), 71-87.
- Nelson, R. R., & Winter, S. G. (1982). An evolutionary theory of economic change. *Harvard University Press*.
- Penrose, E. T. (1995). The Theory of the Growth of the Firm. *Oxford University Press*, USA.
- Peteraf, M. A. (1993). The cornerstones of competitive advantage: a resource-based view. *Strategic management journal*, 14(3), 179-191.
- Peteraf, M., Di Stefano, G., & Verona, G. (2013). The elephant in the room of dynamic capabilities: Bringing two diverging conversations together. *Strategic Management Journal*, 34(12), 1389-1410.
- Pindyck, R. S., & Rubinfeld, D. L. (1991). *Econometric models and Economic Forecasts*, 3.
- Podsakoff, P. M., & Organ, D. W. (1986). Self-reports in organizational research: Problems and prospects. *Journal of management*, 12(4), 531-544.
- Porter, M. E. (1980). Competitive strategy: Techniques for analyzing industries and competitors. *Simon and Schuster*.
- Porter, M. E. (1990). The competitive advantage of nations. *Harvard business review*, 68(2), 73-93.
- Roshani, S., Ghazinoori, S., & Tabatabaeian, S. H. (2014). A co-authorship network analysis of Iranian researchers in technology policy and management. *Journal of science and technology policy*, 6 (2), 1-16.
- Roshani, S., Soofi, J., Ghazinoori, S., Amiri, M. (2017). Discovering transformative scientific articles based on Sigma Index: Agent based modelling field of study in Social Sciences. *Journal of Scientometrics*, (article in press).
- Storbacka, K., & Nenonen, S. (2011). Scripting markets: From value propositions to

- market propositions. *Industrial Marketing Management*, 40(2), 255-266.
- Tanriverdi, H. (2005). Tanriverdi, H. (2005). Information technology relatedness, knowledge management capability, and performance of multibusiness firms. *MIS quarterly*, 311-334.
  - Teece, D. J. (2007). Explicating dynamic capabilities: the nature and microfoundations of (sustainable) enterprise performance. *Strategic management journal*, 28(13), 1319-1350.
  - Teece, D. J., Pisano, G., & Shuen, A. (1997). Dynamic capabilities and strategic management. *Strategic management journal*, 509-533.
  - Teece, D., & Pisano, G. (1994). The dynamic capabilities of firms: an introduction. *Industrial and corporate change*, 3(3), 537-556.
  - Teece, D., & Pisano, G. (1994). The dynamic capabilities of firms: an introduction. *Industrial and corporate change*, 3(3), 537-556.
  - Wernerfelt, B. (1984). A resource-based view of the firm. *Strategic management journal*, 5(2), 171-180
  - Zollo, M., & Winter, S. G. (2002). Deliberate learning and the evolution of dynamic capabilities. *Organization science*, 13(3), 339-351.
  - Zott, C., Amit, R., & Massa, L. (2011). The business model: recent developments and future research. *Journal of management*, 37(4), 1019-1042.